

չբանի գինեգինեներն աւարտողներէ
չատերը դնում են գինեգինեներն ուսում-
նարաններն են մտնում միեւնոյնն են ա-
նում և բաւականները Հրէաներից 70
հոգի խնդրաւորուող են եղել և միայն
7-ին են ընդունել և այն էլ չքաղրամ
ստացողներն են

—Քիչնի ճարտարային խորհրդում
խնդիր է յարուցուել Քիչնիում հաշտա-
րար դատարանները պահպանելու և քա-
ղաքը, Օրենսդիր նման, Քիչնիի գաւա-
ռից անջատելու մասին

—Հաստատուած է Պարսկաստանում
առևտուրով և արդիւնադործութեամբ
պարտաւորու նպատակով կազմուած ըն-
կերութեան կանոնադրութիւնը, Հիմնա-
դրամը 400,000 ր. է, վարչութիւնը
գտնուած է Մոսկուայում

—Պետերբուրգում մեծ քանակու-
թեամբ 25 բուրձխանոց կեղծ թղթա-
գրամ է երևացել Այդ թղթի փողը
ճարտարութեամբ է շինած, միայն խիստ
մանրամասն զննելով կարելի է որոշել
կեղծ դրամը իւր գոյնի անշան տարբե-
րութեամբ և բիծերով Պետական բանկն
արդէն 10,000 հատ բանկ է Այսպէ-
սով ուրեմն, հասարակութիւնը 250,000
ր. վնաս կրեց

—Ճինանները միեւնոյնութիւնը խո-
հանողները (տրակտիր) մասին եղած
կանոնադրութիւնը բազմակողմանի կեր-
պով ըննելու համար, ակցիոյ վարչու-
թիւնից տեղեկութիւններ և իրենց կար-
ծիքն է պահանջել այդ կանոնները փո-
խելու մասին

ԿՈՒՎԱՍԵՆՆ ԶՈՒՑԱԶՈՆ ԻՆՍՏ

Թիֆլիսի օրիորդական գինեգինեներ
բաւական ընդարձակ տեղ է բռնում
այստեղ, երկրորդ բուրգի մի մասը և
մի առանձին վիտրին յատկացրած է
նրան Արտիստի մէջ աչքի են ընկնում
գարուտից պատրաստած գորգը, յաջա-
պակու վրայ նկարած բաւական սիրուն
նկարները Կան նաև բարձր, թաշկի-
նակներ, որոնց վրայ աչքի են ընկնում
հայերէն տառերը Իսկ բուրգի վրայ
չարտած են յաջապակու վրայ նկարած
սիրուն պատկերներ՝ գունաւոր, նկարներ
մետաքսի վրայ՝ պատկեր, հարթակարով
նկարած թաշկինակներ Բացի այդ, օր-
գինեգինեներ ներկայացրել է թղթի վը-
րայ պատկերներ, գծադրեր Ներկորդ
բուրգի երկու կողմը բռնել է Թիֆլիսի
կանանց արհեստագիտական ուսումնա-

լուայք անում, բուրգ էր գտնում, թիկ
գտնում—մի օր նրա ձեռքերը հանգիստ
չէին աւելում Շարունակ աշխատանքը,
գրկանքներն և ամուսնու պատճառած
բարոյական տանջանքները հաւ ու մաշ
էին արել ինքնին, նրա կենքը դար-
ձել է մի տեսակ անասունի, միքե-
նայական, նա չէր իմանում, թէ ինչ օր
է լուսանում և ինչ օր է մթնում—երկայ-
քը բաղցած են, պէտք է աշխատել, սու-
նը ցուրտ է, պէտք է աշխատել

Ահա, այս գիշեր էլ, չնայելով որ չա-
րաթ գիշեր է, չկարկուտէք է, երբ
մին աշխատանքը դադար է աւելում, նա
գարձակ կարում է. վաղ առաւօտից
նստած՝ նա կարում է, որպէս զի չու-
տով վերջացնէ, տանէ տայ տիրոջը, մի
քանի կողմէ կտանայ, հաց առնէ, երե-
կայքը քաղցած են

Նրկար, չափ երկար ժամանակ դո-
ւայ, զորքուայ Դաւիթը, հայտնեց,
էլ մտնել ու կենդան չիողնել և, վեր-
ջապէս տանելով, որ այդ բոլորն անո-
գուտ է, երեսն ի վեր պառկեց թախ-
տի վրայ, ձեռքերը գլխի տակ դրեց և
սկսեց նայել առաստաղին

Փարթիկ աղջիկը, որ, դուռը փակելով,
հօր երկուղից մնացել էր դրան մօտ կուշ
եկած, կատուի քայլերով գնաց, բարձ-
րացաւ թախտը և նստեց մօր մօտ, մերկ
ծնկները ծածկելով կարճ, պտուտաւորած

լանը, որի բոլոր դասերն արդէ կենդանի
կերպով պատկերացրած է այդտեղ, մի
տեղ դարձած են թիկից հիւսիկները՝
ատմական կարգով—սկսած այն օ-
րից, որ աշակերտուէին մանուկ է ու-
սումնարան մինչև այն օրը, որ արդէն
աւարտում է իւր գործը Միկեդի կեն-
դանի պատկերն է ներկայացնում մե-
տաքսի, գարուտի և այլն բանաւորնե-
րը, չղարչները, կար ու ձեռք Մետաք-
սի բարձ, առեւծի գեղեցկաչէն լա-
նական ճաշակով գործած գեղեցկաչէն
բարձր, բարձրներ՝ ծաղկանկար, ու-
կեպատ Աչքի է ընկնում բուրգուայի
մի հայելի, դուռնուր մետաքսեղէններ,
մատինէ՝ ոսկեպատ, տղայոց և կանանց
հագուստներ, սպիտակեղէններ, կօրէտ՝
մետաքսեղ, գլխարկներ՝ մերձեկաներով,
զանազան տառեր, սպիտակեղէններ՝
հագնելու, անկողնի, հարթակար թաշկի-
նակներ և այլն Բուրգի միւս կողմում
դարձուած են ուրիշ գանազան օր, զըպ-
րոցները արդիւնները Բուրգայի օրիոր-
դական ձիւղակով ուսումնարանը ներ-
կայացրել է ի միջի այլոց աղանդործ
երեսարկներ, սուրճի անձեղեղներ, մե-
տաքսի, գուրդներ, փողպատներ, մե-
կան չղարչներ, չղարչներ, չղարչներ
նազան գոյնով մանուկի վրայ մետաք-
սով հանած բարձ, 15—20 տեսակ չղար-
չի օրինակներ, կանանց չափերի և
այլն Իսկ այս բաժնի աջ կողմում պա-
տի վրայ և սեղան-դարպի վրայ դար-
սուած են նոյնպէս գանազան ձեռագործ-
ները Վաշիկաւիցի Օրլինսկան օրիոր-
դական գինեգինեներ ներկայացրել է իւր
կարից հանած հարթակար թաշկինակ-
ներ, չղարչաւոր գուրդներ, երեսար-
կներ և այլն Բուրգի Անաստասեան
օր, գինեգինեներ բարձի երես՝ գանա-
ծաղիկներ բանած—գունաւոր մետաքսից
բանած, նոյնպէս և գարուտից՝ թեւի
վրայ բանած, կուսանկարի գեղեցիկ չը-
ջանակներ՝ կուրտի սպիտակ-դերմապոյն
կտորները և մի ուրիշ չղարչակ՝ ամեն
տեսակ սերմերից—ընկողից, ֆատիլից,
բաղամից, լոբուց, ձմերուկի կորկից,
ցորենի հատիկներից և այլն չինած, նոյն-
տեղ է նաև Բուրգայի ու Նուսէի ու-
սումնարանի վիտրիններ, երեսարկներ
և այլն Բացի այդ կան նաև գծադրե-
ր ամենատարակաւից սկսած—աշակեր-
տականներ ձեռքով քաղած, Թիֆլիսի ու
Նուսէի ուսումնարանը ներկայացրել է
երկու մոթաքա, չղարչներ, գունաւոր
և տուշով նկարներ

Գեղայի փեշեքի տակ, Շուտով նրա
աչքերի կողմերը ծանրացան և նա սկսեց
նրկնել

Մայրը զլուրը բարձրացրեց և նայեց
նրան

—Աղջի, քուռը տանում է, գնա քը-
նիր—առաջ նա

Փարթիկ աղջիկը չղարչը գնաց գեղի
թախտի մոտ անկնելը, որտեղ զլուրը
մոթաքային դրած՝ վերմակի տակ քը-
նած էր նրա փարթիկ եղբայրը, նա վեր-
մակի մի կողմը կամոց բարձրացրեց,
մոտա տակը, գլուխը դրեց կողքը գլխի
մօտ, ծածկուեց, կուշ եկաւ և համարիտ
թէ նոյն րոպէին էլ քնեց

Բուրգը քալին չկողմանում է, բուրգա-
րու մէջ պղզուած է, ծեծում է դուռն և
փարթիկ պատուհանը, իսկ ներսը մոտե-
լային լուսնիկան մէջ լուսում է քնած և
բեխտակներ չնշառութիւնն և երեսն եր-
բեմն Դաւիթի մոտոցը Այն ինչ Մային
զլուրը կախ՝ կարում է, կարում է չա-
րունակ

Պատկած տեղում էլ հանգիստ չէր
կարողանում մնալ Դաւիթը, նա դէս էր
չուռ գալիս, դէն էր չուռ գալիս, ոգե-
լից խմիչքի ծարաւը հետզհետէ և աւելի
ու աւելի նեղում էր նրան Նա զլուր
էր, որ եթէ աղջիկն երկար չարունա-
կուի, ինքը չէ կարող ապրել, կը մեռնի
Նա անդաւտած, կնոջից մի քանի կո-
պիկ կը խնդրէր, եթէ համոզուած չլինէր,

Կան և ուրիշ ուսումնարանների ձե-
ռագործներ, կտորներ, բանաւորներ, որոնց
միայն յիշելը աչալին տեղ կը գտնուի,
բայց որոնց մէջ աչքի ընկնելու բան չէ
նկատուում Սյու բաժնում աւելի աչքի է
ընկնում Թիֆլիսի Առաջակաւոր ինտա-
սուտի ներկայացրած իրերը Ամենից
առաջ տեսնում են հերթաբերում, որ ա-
շակերտները հաւաքել են Թիֆլիսի և
Բուրգայի նախադասներ և ամենա-
պարզ կզանակով, ծծուն թղթի մէջ դը-
նելով են չղարչելու չափ գեղեցիկ հա-
ւաքածու է, նոյնպէս բաւական գեղեցիկ
է զանազան տեսակ միջնադարի ժողո-
ւածուն՝ մօտ 200 տեսակից բաղկացած,
Այս երկու հատ Բուրգայի ձեռով քաղա-
նի վրայ նկար, որոնցից մինը Բօթօ-
մում, Միւս Եփեսոսի պալատն է ներկա-
յացնում, միւսը՝ Բօթօմի պալատի առա-
ջի տեսարանը Կան նաև արքերի պատ-
կերներ, գծադրեր Ամենահեռա աչքի են
ընկնում Թիֆլիսի II գինեգինեի լու-
սանկարները՝ Թիֆլիսի, Թիֆլիսի պալա-
տը, Թէլաւ, Բօթօմ, նոյնպէս զանազան
պատկերներ՝ գոյնիւրով—կուռ, սկալ,
պտուղներ և այլն Նոյնի րեալական ու-
սումնարանի ներկայացրած արժուկաղ-
մը գեղեցիկ է, Շուտ րեալական ու-
սումնարանը ներկայացրել է նկարներ՝
տուշով, գծադրեր և այլն Նրանի Ուս-
մանարանը բաւական աղոթած կար-
տիկներ Կան նոյնպէս Բաղուրի րեալա-
կան ուսումնարանի լուսանկարները, կոյ-
սի աշտարակը, Մարիլինսկան սկիւրը և
այլն Թիֆլիսի նկարական ուսումնա-
րանն էլ ներկայացրել է պատկերներ
ժողովածու, որոնց մէջ աչքի են ընկ-
նում Յակոբեանի տեղական տիպարը
իրական կենսից հանած և խղանկար
Թիֆլիսի I գինեգինեի ներկայացրել է
յունական գիցարանական և զիւցաղնա-
կան նկարներ Շուտ կան գծադրեր,
որոնց ցոյց են տալիս գծադրութեան
ատմական կարողութիւնը չափ կան
հասարակած աշակերտական տեսարաններ,
որոնց մէջ նկատուեց Շուտ րեալա-
կան ուսումնարանի հայ աշակերտների
գործերը

Մ. Մ.

ՅԻՄՆԱՆԻՍԿԱՆ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻՑ

ԺԶ. Նամակ.

ՊԱՐԻՑ, 28 օգոստոսի.

Աշխատում եմ քանի հնար էլ չէտուով
աւարտել նամակներս, և այդ պատճառ.

որ այդ րոպէին կինը փող չունէ և եթէ
ունենայ էլ չի տալ թաքցրած կունենայ

—Օհ, —նա մի ծանր բուռնցք լիցեց-
րեց թախտի վրայ—անիծուիւ զու, փող,
անիծուիւ...

Եւ նա վեր կացաւ, նստեց, ոտները
թախտից կախելով, գլուխն առաւ. ձեռ-
քերի մէջ

Այս րոպէ անէ է, ինչ անէ, այդպիսի
տանջանք չի լինիլ Գոնէ քունը գալ,
քունն էլ չէ գալիս, որ քնի մէջ գտնէ
առ ժամանակ մոռանայ ծարաւը Տէր
Աստուած, այս աշագին քաղաքի մէջ
մարդ ծարաւից մեռնում լինի և մի բա-
ժակ աղաղ, մի բաժակ գինի չկարողա-
նայ ծարաւը

—Անաստուածներ, անաստուածներ...
Նա վեր կացաւ և սկսեց ման դալ
խրճիթի մի ծայրից միւսը Գոնէին, պա-
տի տակ գրած ջրի գաւաթն ընկաւ նը-
րա աչքով և նա, որ ամբողջ չարաթի-
ներ էր անցնում, ջրի համը չէր տես-
նում և ծարաւը միայն գինիով էր յա-
ղեցնում, այդ մի փոքր աղ ջրի գա-
ւաթին, որպէս զի գինու ծարաւը ջրով
յաղեցնէ, Այն, ծարաւ կտրածն էր չէ
անում...

Նա վերցրեց ջրի գաւաթը, մօտեց-
րեց ջրի թուղնիքին, բայց յանկարծ, և
րեի մի բան մտածելով, գաւաթը հե-
ռացրեց ջրի թուղնիքից, չափով մօտե-
ցաւ փարթիկ պահարանին, բացեց, հա-

տով հարկուոր է չափ բան լայն թուղնի-
համառօտել, հարեանցի ակնարկով բա-
ւաքանաւոր միայն, բայց ինչ անէս, որ
տեսնելու բաներ չափ կան, մանաւանդ
որ գետ աշխարհանդէսի ամենանշանա-
ւոր մասերի մասին չեմ խօսել Այսօր
արդէն մտնեց արդեւիկ էլ տեսնեց որ
ենք կանգ առնում

Մտնում ենք կրկին Champs des
Mars-ը Բայց մի վախէք, կրկին լին-
ներ անկու միայն չունիւ և ոչ էլ կա-
մենում եմ լայնաթիւղ զուարճութեան
տեղերն այցելելու, մի քանիսն արդէն
նկարադրած լինելով, թող ընթերցող-
ները լայնեմն մնացածն իրենց երեա-
կայութեամբ ևս ուղղակի, առանց այլ
և այլութեան մտնում եմ Palais des
arts libereaux-ն աղտոտ արուեստների
պալատը, որի մասին գուցէ աւելի յար-
մարտուր էք խօսել բնակարանների
պատմութիւնից յետոյ, քան այժմ, քայց
ի նկատի ունենալով սոյն բաժնի ըն-
դարձակութիւնն ու ծանրութիւնը,
միշտ... ընթերցում էի Բայց պէտք է
իս փերջապէս մտնել այդտեղ էլ...

Սակայն նախ արտաքին մասին Մար-
սեան դաշտի վրայ, Եփեսոսի աշտարակի
հանդէպ ձգուած է Palais des Machines
կոչուած աշակերտական շէնութիւնը, որ-
ի մասին յետոյ պիտի խօսին Այդ պա-
լատից աչ և ձախ դէպի Quai d'Orsay-ին
ուղիղ ձգուած են միմեանց զուգահե-
ռական երկու նման շէնութիւններ՝ ամ-
բողջապէս երկաթից և ապակեց շի-
նուած Արպէսի աւելի պարզ լինի գա-
ղափարը, երկաթայեց երկու գուգահե-
ռական գծեր, որոնց վերին կողմից անց-
նում է մի երրորդ գիծ՝ նրանց ընդհա-
տելով և կազմում է սոյն պատկերը
II, դրա վերին հորիզոնական գիծը
Palais des Machines-է ձախ կողմինը
Palais des beaux arts-ը, աջ կողմինը
Palais des arts libereaux-ը, իսկ ներքին
կողմից, բաւական ցածով խաղաղ հո-
սում է Սեն դետը Նրկու գուգահեռա-
կան շէնքերն էլ իրենց համարեա բոլոր
մասերով նման են իրար, երկուսն էլ
չինուած են ապակեց, քարից և երկա-
թից Տանիքն ամբողջապէս կազմուած է
ապակեց, որ ամբողջ էլ յաղթ երկա-
թի կամարների վրայ Շէնքը բաղկացած
է 230 մետր երկարութիւն և 55 մետր
լայնութիւն ունեցող աշագին գաւաթից,
որը իւր երկու կողմերից ունի մի չարը
ուղղահայեաց երկարական զարկէնքի,
որոնց ներքից միմեանում, մի ամբողջու-
թիւն են կազմում Այդ գաւաթի վերին

նեց արագի չիլը, որ վաղուց արդէն
դատարկ ընկած էր, գաւաթից ջուրը
թափեց այդ չիլ մէջ, որդեցից, որդեցի,
երկար որդեցի և ապա գլխին քաշելով՝
սկսեց խմել

Կինը մի անգամ միայն գլուխը բարձ-
րացրեց, նայեցաւ նրան և նորից չարու-
նակեց իւր կարը

Դաւիթն թուաց, թէ նա իւր հա-
ցէին ինչ-որ փնթիթից քիթի տակ
—Հը, ինչ էս փնթիթից քիթի
տակ—գուռաց նա, չիլը հեռացնելով
չիթիցներէն Նա վառուող աչքերով
երկար ժամանակ լուռ և անաչք խե-
թեց նրան և աւելացրեց.—ես քու...

Կինը ոչինչ չպատասխանեց
Դաւիթը չիլը տողը գրեց, պահարա-
նի դուռը չիթակցնելով փակեց և գը-
նաց, նորից պառկեցաւ թախտի վրայ
25, թէ և ջուրը փող ինչ արագի համ
ստացաւ, բայց այն չէր, ինչ որ արագը
Բաւարդ ժամից ծարաւը նորից նե-
ղում էր նրան

Դուռը զբոյց ծեծեցին
Դաւիթը գլուխը բարձրացրեց, նայե-
ցաւ դրան և նորից պառկեցաւ Այդ
Ակորն է—իւր անդամիկ, ութ տարե-
կան տղան, որ նոր է վերադառնում
խառնութիւն Ահա չորրորդ ամիսն է որ
նրան տուել է մի զինագործի մօտ ան-
վարձ ծառայելու, մինչև որ խրհեստ կը
սովորի

Մային կարը մի կողմը գրեց, վեր կա-
ցաւ, իջաւ թախտից և գնաց դուռը
բայ արաւ

Առաքուրիկ, կեղտոտ հագուստով Ա-
կորը ներս մտաւ Նա արաւ էր

—Մայիլ ջան,—մտնելուս պէս կան-
չեց նա,—այս գիշեր ուտուէս մի արաւի
փող բախչեց Սյու

Ինչպէս ծիւղ, Դաւիթը վեր թռաւ
պառկած տեղից

—Արաւ, արաւ...

Եւ նա վաղեց գեղի Ակորը
—Չտաւ, չտաւ, Ակորը ջան, հաց չու-
նեց, հաց կ'աւա...

Խօսքը չկերպացաւ ինչո՞ք կնոջ բերա-
նում Դաւիթն իւր երկու ուտել ձեռ-
քով անյակն պիտի խից նրա կրճիքն,
որ նա ես ու ես գնաց և մէջքի վրայ
փռուեց գնանին

—Ինչ տուր, ինչ տուր այստեղ—
գոռաց նա և, վախեցած որդու ձեռքից
խիցով ըսան կողկանցող, գեղի գուրս
չափայեց

Մի քանի րոպէից յետոյ, երբ Մային
ուշքի գալով, աչքերը կամեց բաց ա-
րաւ, տեսաւ որ Ակորը իւր կողքին
չորած՝ լաց է լինում, համբուրում է ի-
րեն, իսկ աշխատային ցուրտ բամբակ
գոնից չվազեցնելով ներս է փնտրում և
բլբլացնում է փարթիկ լամպայի բոցը

—Այն,—երկար և կամեց հոռայեց
նա

յարկը զլխաւոր պալատի հետ միանա-
լով, ներքին յարկում կաղնուած է մի գե-
ղեցիկ սերբաս, որի մի մասում շինուած
են րէստօրաններ, կաթնաներ, գարե-
ջրաներ և այլ համանման շինութիւն-
ներ Շէնքի կողմնակի պալատները շի-
նուած են կարմիր աղիւսից, բաւական
գեղեցիկ տեսարան են ներկայացնում և
հանգչում են բարակ գեղեցիկ երկաթի
սիւների վրայ, որոնք գեղեցկապէս յո-
րնուած և երկնայայտն ներկած լինելով
լիովին ներդաշնակ ամբողջութիւն են
կազմում Շէնքի կեղծութեան շինուած է
վերամարձ, 60 մետր բարձրութեամբ
աշագին գմբէթը՝ որ զլխաւորապէս
տեղեկան գեղին գոյնով ներկած, քըն-
քընութեան կնիք է կրում իւր վրայ՝ չնա-
յելով 1250 մետր ծաւալին

Ամբողջ շէնքը թէ արտաք ուտ և թէ
ներքուտ իւր շքեղ յօրինուածով, բաղ-
մապիւր զարդերով, ծաղկալիւարներիով,
աշխարհանդէսին մասնակցող Պրանսի-
այի քաղաքների տոհմանիկներով, ար-
ձանիկներով, խոյակներով և քանդակա-
գործ պատուանդաններով հրաշալի տպա-
ւորութիւն են գործում Բայց առաւել
ևս հրաշալի է ներսը՝ բովանդակութիւ-
նը Ամբողջ մարդկութեան դարպասու-
նը, ատմականական և յարգաւորական ա-
նաղագիտութիւնը իւր մոտաւոր, բուր-
յական և գեղարուեստական ճիւղերով
լիովին պատկերացրած է այստեղ Յիւլ
բնակարանների պատմութեան մէջ մար-
դի զարգացման մի գիծն էր նշանակաւ,
այստեղ այդ գիծը լրանում, ամբողջա-
նում և համանման հարկաւոր գծերի
հետ զուգորդուած կաղնուած է մի միա-
ձոյլ ամբողջութիւն Այդ ամբողջ տա-
րածութիւնը ծաւալում է 250 մետր եր-
կարութեամբ և 85 մետր լայնութեամբ
տեղ, որի բարձրութիւնը ներսից հաւ-
նում է 30 մետր Այդ տաշային շէնքը
նստել է մօտաւորապէս 6 միլիօն ֆր-
րանկ

Բայց մտնեք ներս, ինքնեղ էլ կը
տեսնեք այդ ամենն այն համառօտ ու-
րուագծերից, որ թեթեւակի կ'զգեն ձեռ
առաւ

Ներկայացնող գանազան կողմերում դա-
նազան ժամանակներ թէ հնադրական
նպատակներով կատարուած հետախու-
զութիւնների ու սիւղանիւնների և թէ պա-
տահական կերպով երկրի խորքերից,
հանքերից գտել են հնագոյն մարդկանց
գանգեր, ոսկորներ, գէնքեր, նրանց առ-
օրեայ կենսից վերաբերեալ առարկա-
ներ՝ գէնքեր, անօթներ, որոնք ներկա-

պատ

նազո

Սակ

հետ

յուսն զարգացում են եւրոպական նշա-
նաւոր իմացութեանը, որոնք թէ կա-
նախարարութիւններ, թէ ընկերութիւն-
ներ, թէ մասնաւոր անձերի սեփա-
կանութիւն են կազմում Ահա, աշխա-
րահանգիս սոյն մասը կազմակերպող-
ները՝ զոր Գաւթի, Ս. Սիմոն, Թ. Սիմոն
զբաղւորուելով միմեկին այժմ կազմ գիւ-
տերից, աշխատել են հնազանդ մարդի
կեանքը իւր իւր պարագաներով պատ-
կերացնել այստեղ՝ մասնաւոր իսկական-
ները և մասնաւոր նմանութեամբ շինած-
ները ներկայացնելով Ահա՛ թարգմա-
րից մինչև ներկայ XIX դարը աստիճա-
նական զարգացումով կենդանի օրինակ
ներով ներկայ են աշխտեւ. ամեն մի
զար իւր համապատասխան մարդ-բնա-
կիչները արձաններով նոյն ժամանակի
չորերը հաղած, զենքերն ու գործիքները
ձեռքին կամ շուրջը զիջելով ներկայ է
և խօսում է մարդին ու միայն ուղիղի
այլ և զբաղւածների հետ

Մեզպէս բնակարանները պատմութեան
մէջ, նոյնպէս և աշխտեւ նախ պատկե-
րացրած է նախնական կեանքը, այս-
ինքն այն ժամանակները, երբ մեր նա-
խնադարեան աշխտեւ էին բացօթեայ,
կամ անշուք խորձիկների կամ քարայր-
ների մէջ և իրենց քարէ զենքերով ձեռք
էին բերում իրենց սպորտաւոր կամ պա-
տերազմութեւն թշնամիների՝ մարդ-գա-
ղանների և գաղանների դէմ Մեր նա-
խնադարեւր զենքի համար պիտի կայծ-
քարները հանում էին լեռների մէջից, ու-
րի համար երբեմն ստիպուած էին անա-
ղին տարածութեամբ խորը փորել լեռ-
ները, ինչպէս այդ պարզ նկատուած է
Սեւրոսում գտնուած հորից և ստորերկ-
րայ պեղումներով, որոնց կազմակա-
րը ներկայացրած է այստեղ՝ հատուա-
ծական կազմութեամբ Գրանից մի փո-
քոր զենք, ըստ երևութիւնի, այդ և կին
նստած են չանթաշար կաղնու տակ, ա-
մուսինը զենքի համար քարեր է փշրում,
իսկ կինն անսեւ թէ այդ կայծ և կապիտ
քարերը յղկելով, տեղ է պատրաստում
Սեւրոս նա այդ կայծ ու կապիտ քա-
րերից պիտի պատրաստէ նաև ուրիշ
զենքեր՝ կայծից, տեղեր, դանակներ,
նետեր և այլն, որոնք դրած են այստեղ
Ամենակազմ, անմաշակ զենքերը կամայ-
կամայց զեղեցկանում, կամեաւոր ձև են
ստանում և վերջապէս ամբան նրա-
նում են, որ մարդ ակամայ ինքն իրեն
հարց է տալիս, թէ միմեկին քարին
խփելով այդքան նուրբ քարէ իրեր են
պատրաստել և արդեօք ներկայ աղիւ-
նագործողների չնորձը չկայ այստեղ
Սեւրոս կապիտը փարատուած է, որով
հետեւ բարեբաղդարար արձանագրու-
թիւնները ցոյց են տալիս, որ դրանք
գտնուած են այս ինչ ժամանակ, այս
ինչ տեղում, այս ինչ անձի ձեռքով Մա-
նուսնայ առաւել նշանաւոր են Գրանի-
յում գտնուածները, որոնք մի առանձին
և ամենահարուստ ժողովածու են ներ-
կայացնում սոյն բանտում Այդտեղ զը-
րուած են նաև Գրանիայից բերելու
ներքի գործած բոլոր քարէ զենքերն ու
ամանները, իսկ էկիթանները, ինչպէս
յայտնի է, բոլորովին միւս աշխարհից
կտրուած լինելով, մինչև վերջին ժամա-
նակներն էլ քարէ գործիքներ էին գոր-
ծածու և միայն եւրոպացիների երևու-
թեան յաճախումից յետոյ սկսեցին կա-
մայ-կամայ ծանօթանալ երկաթի և ու-
րիշ մետաղների հետ Էսկիթանների բա-
նում կարելի է տեսնել նաև նրանց
փայտի վրայ արած փորագրութիւններն,
որ պատկերացնում են իրենց կեանքից
բնազանց զէջքեր՝ սպիտակ սալի, եղ-
կերի, սահմանի լեռած ձևեր, որոնք
նաև և այլն, բոլորն էլ չափ խոյտի և
նախապատկան գրութեամբ ներկայաց-
րած՝ նման անդրադասական ժամանակի
մարդի կեանքին

Այնուհետև պատկերացրած է մարդ-
կային կեանքի երկրորդ քայլը, Բնա-
կիչի հայրը՝ բարձրահասակ, թիկնուէտ

և ալեւոր ծերունի, որոնք ուսին, ար-
ջի մորթը մէջքին վաթաթած, բոլորու-
մին մերկ, նոր վերադարձել է, որոն-
դու թիւնից և կանգնել է իւր կնոջ և
աղջկայ կողքին, որոնք նստած այրի մէջ
բոլորովին նման Վէլզելում գտնուած ա-
րին, իրենց չորս կողմը թափված
կենդանիները սակերտներով վրայ մի
բան են փորագրում, այրի ներսում և
բնում է խորոյի մնացորդը Նրանցից
մի փոքր հեռու Ամերիկայի նախկին բը-
նակիչներից երկու հոգի՝ աղջկան, ա-
ղաւթ թաղի են պատրաստում նրան-
ցից մինը աղանի կողքը թաղում է և
թեւեր է հանում, իսկ միւսը յղկում է
նրանց, որպէս զի յարմար դառնայ քն-
ու, այսինքն ու թէ զբեւու, այլ դանա-
ղան նշաններ չափաւ համար Նրանց
կողքին երկը հոգի, ներկայ Պարիզի
չրջակաքում, պարագում են տակի կա-
տարեւրագործուած արհեստով, մինը կը-
նոջ պատկեր է փորագրում քարէ պա-
տի վրայ, միւսը կայծքարէ զենքն և սը-
րում յատուկ այդ նպատակին ծառայող
քարի վրայ, իսկ երկրորդը կաւից ա-
մաններ է պատրաստում՝ լոկ ձեռքով,
առանց ու է գործիքի Գորի դարը
բաւական երկար է տեսում և վերջապէս
հասնում է բրնձի դարը.— երկու հոգի
հայեցում են մետաղը և ածուծ են քա-
րէ կաղապարի մէջ, իսկ երրորդը փոք-
րով կրակն է հրահատեցնում, ինչպէս
քարի դարին վերաբերեալ առաջնակի
ցոյցահանողնու, նոյնպէս և սոյն բա-
նում, Գրանիան առաջին տեղին է բռնում
իւր ներկայացրած առաջնակիքով Բրն-
ձի դարի առաջնակիքի մէջ կան սու-
րեր, դանակներ, փայլաններ և կանանց
ուրիշ զարդարանքներ, որոնցից ոմանը
կոշտ ու կոպիտ են, բայց ոմանք
էլ չափ նուրբ և գեղարուեստական ճաշ-
կով շինուած։ Այդտեղ կանգնած են նաև
երկու արձաններ՝ բրնձի դարի զեղեւ-
նեղով, որիմեկնուով, զենքերով, արդ ու
զարդով և այլն Նրանցից մինը կին է,
միւսը աղամարդ, վերջինս երկար վեր-
նապակի է հագած, ձեռքին բռնած փո-
նի մի կարծ սուր, իսկ կինը հագած է
երկար կապալ, նրա դուռը, ականջները
և գոտին զարդարում են բրնձի իրե-
րով Տիպարը գերմանական է, Այդ բո-
լորը խիստ նման են իսկականին և ըն-
դորինակում են պերճանքների միջոցին
գտնուած հնազանդ գեղարուեստներից հա-
նած նմեցեանքների զգեստներից, զեն-
քերից և այլն, որոնց լուսանկար պատ-
կերներն էլ հենց այդտեղ և թէ դրած
են։ Սենակի անկեանք չորս եղբայրա-
ցի գեղեցիկ, գեղնամորթ, խոշոր աչքե-
րով, ներկած-զարդարուն կրծքերով կա-
նաք կիզած նստել են և կտա են գոր-
ծում, մինը կանկին է պատրաստում,
միւսը թիւ չիւսում, իսկ երկուսն էլ զէմ
առ զէմ նստած ամենահասարակ ձեռով
կտա են գործում ձեռքով։ Նրանց գոր-
ծիքները, հաղուստները, զարդարանքները,
նոյն իսկ ուսներն ու ձեռքերը, գանգե-
րն ընդօրինակած են, իսկ կտան և մա-
ղերը կարած հանած է մուսիաների վը-
րայից, նրանց չորս կողմում պատի վը-
րայի նկարներն ու ինօթօղիքներն ըն-
դօրինակած են Բէնիտանում և Թէթ-
ում գտնուածներից, ներքերը գաւել են
պեղումների միջոցին, Ի զէմ է նկատել
որ այս ամբողջ պատկերի պատերը
զարդարուն են յաւել տեսակ արձանա-
գրութիւններով և աստիճաններով Այս-
անող օրինակ եղբայրական ինօթօղիքնե-
րը ներկայացրած են առիթի վրայ փո-
րագրած՝ մօտ 3000 տարւայ բան է
գաւ կան նաև Իւրտուդի օրէնքը փո-
րագրած ինօթօղիքով, տախտակի վրայ
Բացի այդ կան փիւնիկեցիների գրերը՝
Գրիտտից 650—600 տ. առաջուայ,
Հարաւային Արաբիայի աղբրի այդ ու-
րէնը՝ մօտ 2000 տարի առաջուայ, Կա-
պիտովայի արձանագրութիւններից, դա-
նազան սեպագրեր և այլն Այդտեղ նա-
նաև հին քաղցեացիներն նոյնպէս իրենց

զգեստներով և այլն, որոնք տաճարի դա-
ղապարը մատուցանում են աստուածնե-
րին, սենակի մէջ տեղում պատկերաց-
րած է էսկիթանների կեանքը՝ նոյն կիւ-
պով, ինչպէս վերում ինչեցի, ձեռքերով,
պառաւ, երկաթ, կին, ամենքն էլ այդ-
տեղ են իրենց կեանքի պարագաներով,
առօրեայ կեանքի ամենանշանակեալ
կենդանիների՝ հիւսիսային եղջերուի և
սահմակի լծող չնորի հետ Սահմակ-
ներ, սոնային կաճ կարապի, որոնք ա-
կան գործիքներ—ամեն բան կայացողը
Այնուհետև ետի հոգի չինացիների իրենց
աղջկային չորերով, պատմական միանշա-
ծանքով, իսկական մեծութեամբ, գրա-
ղուած են հրաշալի անօթիներ պատրաս-
տելով մինը պատկերներ է փորագրում,
միւսը արձանագրում է, երրորդը՝ յըզ-
կում է, չորրորդը՝ թերին լրացնում
պատրաստւածութեւն է դուրս բերում միւ-
սերը դրադուած են աւելի հասարակ
գործերով կրակ են պատրաստում, փոքր
են անում և այլն Նրանց հանդէպ յու-
նական բրտաններ են, չորս հոգի, որոնք
նոյնպէս Գրիտտից առաջ V դարի
տեսակի ծագանքներ են պատրաս-
տում Նրանցից մինը կինն է՝ յունական
կրակական գեղեցկութեան տիպար,
որ նստած է աթոռի վրայ, մի անօթ է
բռնել ձեռքը Նրանց միւս կողմում հը-
ռումկական բրտաններ են ներկայաց-
րած, իսկական կարագներում դարձուած
են բազմատեսակ անօթներ, կեծծանք,
արձաններ, խառնութեամբ իւր ապրանք-
ները ցոյց է տալիս լաճանորդ հարուստ
մի տիկնոջ, որ չքիզ հագուստներ հա-
ղած, նստած է յարկէ բաղկաթոռի
մէջ, Այդ բաղկաթոռի կաղապարը դը-
րուած է հենց այդտեղ, որ հանած է
գտնուած հին բաղկաթոռի վրայից,
իսկ մի առանձին ժողովածու ներկա-
յացնում է զալերի հաղուստները, գա-
ղերը, ամանեղանները, զենքերը, կահ-
կարաւորը, այդտեղ խառն է երկաթը
բրնձի հետ, իսկ ապրիւտ գործածու-
թիւնն բոլորովին անպատ և եղել նրանց
մինչև հռոմայեցիների տիրապետու-
թիւնը, որից յետոյ շատ բան փոխ առ-
նելով նրանցից, առաջ դնալին արհես-
տի, արդիւնագործութեան և այլ ձևեր-
նի մէջ—ապակու, կաւի, արձանագրու-
գործագրութիւնը սովորում են, պատ-
րաստում են անօթներ, յղկած մետաղ-
ներ և այլն Այնուհետև բարձրարուստի
արաւաքներ չրջանն է սկսում, որի մի-
ջոցին գեղարուեստական նոր՝ ձեռք են
մտնում սովորում են պատրաստել նաև
նոր ձևի չենքի, որոնք անմաթթ էին
զալերին

Նոյն տեղ, բայց այդ կարելի է տես-
նել այն ամենը, որ վերաբերում է հա-
մեմատական մարդակազմութեան, տա-
րի զարգացման, մարդկային ուղեղի
կերպարանաւորութեան նրա զարգա-
ման համեմատ, գանգերի ամեն տեսակ
հաւաքածուներ կարելի է գտնել այստեղ

Ն. Ս.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱԽԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻՍՏԻՅԱՆ

ՆԱԽԱԿ 16/4 սեպտեմբեր. — Գաղա-
քի հարաւային մասում է Գեթթէի բը-
նակարանը, սակայն վարձուած լինե-
լով ամենայն ժամանակ մուտք չունի
Մասնաորակէս հետաքրքրաւոր են 4
բերթոնների սենակները զգեստով,
որտեղ եղել են նրանք պաւտոսական դա-
նազան պաշտօններ վարելու ժամանակ
Այնեղութեան մատչելի են միայն բա-
րեկապած միջոցներում Այդ սենակնե-
րից իւրաքանչիւրը մոտ է նրանցից
մէկի անուար և պահում է միայն, այս-
պէս ստած, իրեն բուխտանեղիւնը
Այնտեղ են նրանց գրուածքներին ծա-
նոթ

*) Տես Վերո-Գարս Ձ 157.

նաթ այցելուին ինչեցիւ բանաստեղծի
այս ու այն նշանաբանները, մարեր և
այլն՝ այդ ամենը պատերի վրայ դրո-
ւելով

Օրինակ, Հեղեղի սենակում առա-
նաղի վրայ խոշոր տառերով գրուած է
նրա մշտական սիրածաճը՝ չորս, սէր,
կեանք։ Պատերը զարդարուած են բա-
նաստեղծի հոգու արտադրութիւննե-
րից առնուած գանաղան նշանակական
նկարներով։ Այսպէս, Հարպոկրատը
ապրու զէմով կուացած տառնում է
նուրուֆարի վրայ, նրա մօտ տարա-
ծուած է Յունաստանի մարդաբանը Ա-
թէնը, Հարպոկրատը մոտուներ մէջ
է, նա զբաւորուած է լիք ու լիովին—
հայրենեաց հոգը կապանել է նրա մըտ-
քերը։ Նմուք Եղբար նստած է մայրի-
ների տակ, նրա գոգը լիքն է սերունե-
րով, նա միմեկին է առ կարտին ար-
քայութեան, իսկ մօտը կանգնած են
Հոմերոսն և Օսիանը գեղեցկաւոր քը-
նարներով հանգիւծ։ Մարիամ Աստուա-
ծածին հրաշալիա թափեղով ձախուած
է նկարապետի առաջ և երևում է քը-
րիտոնեղութեան դարձող նկարիչ Մոֆ-
րոնիսիւն կրողուն Պետրոս առօրեայը
յայտնում է Միտին իւր միւրձակայ վախ-
ճանը և իւր ապագայ փութն և այլն
Այս բոլոր նկարներն այնքան մտացի և
բաղնախորհուրդ են, որ նայողը, փոքր
ինչ մտածան անելով այն գրութիւններն,
որոնցից դրանք առնուած են, և զետե-
ղով հայրենասիրի պատկերը, կարգում է
նրա զէմում հոգաւորանքութիւն ապրի
վրայ և վճռականութիւն հայրենաց փա-
ռաց զոհուած, զինելով երգչի կենդա-
նայիլը, կարծես շատ է նրա քողարու-
հանքին քնարին ձայնակից հայրենիքի
պարծանայ ներքողը կամ բարեկեցու-
թեան օրհնեղութիւնները։ Այս բոլոր
հոգեւորնեց նկարները դիտելուց և չկոտ-
նալուց զինի, անցնում ևս և ահա աչքովը
է ընկնում մի կեանքան, որի փառաբա-
նութեան են նշանակուած սենակի վրայ
բոլոր սրտաւորի տնարանները։ Այդ
կեանքանը զաղախարագով քերթող է
Գեթթէի սենակը զարդարուած է զը-
րտադրակէս «Փառասոյ»-ից առնուած
նկարներից, Փառասոյ՝ մասն ի բոլին
նրա հոլին ստանալների յափշտակու-
թեան է կերթուրելու, սակայն Գրետ-
իւնը քաջաւար աղաւթում է Բերլինին-
զէն Գեթթը հրաժեշտ է տալիս իւր սի-
րելիներին մօտաւոր պատերազմի առ-
թիւս Զօհուող Եփրեմիս, յուսահա-
տուած Վելթեր և այլն

Ելլելի սենակը մի հոգեպարար տե-
նարան է ներկայացնում նրա յաղթիւ-
գործիւններից և որդերութիւններից
առնուած արտադրութիւններով
Խաղաղ զինը է, հասարակական շահե-
րի աղբեղութեան տակ ծիող սրտեր և
նոր պաշտօնականը հանդիստ չունին,
Վերինան և Ֆիլեպոն ծովափին, Վերի-
նան Օթմուր Գիւնիսին խորայնակ
ծովի անդգրաւ հանգստութիւնը նրան
հնարեղութեւն Կոն Կարոսը հրաւելու է տա-
լիս թաղուհուն Բայց ահա հաւատար-
մութեան և աղնութեան հաւատարու-
մը, Ելլելի հոգու ստեղծագործութիւ-
նը, մարդկային վիշտութեան դերակա-
նութեւն Պարան ընկած է մահացած և
Կոն Կարոսը նայում է նրա վրայ ան-
բացարկելի դրութեան մէջ։ Տեսարանն
ահեղ տուրքութիւն է թողնում, որը
տեսնելուց յետոյ այցելուն այլ ևս չէ
ուզում Մաքրի Պաղայի հետ զրկելու-
րաւուն ի վեր անդը վերադառնալուց
զինի նորից արատաւոր իրականութեան
մէջ իջնել։ Նկարներ բազմաթիւ են բա-
նաստեղծի յուզաւոր գրութիւններից,
որոնցից իւրաքանչիւրը նայողի մօքը
բոլոր օղակները նոր ի նորոյ թարմա-
ցնում է։

Ահաւասիկ և Ելլելի կեանքանը ԼԵ-
ուութեան խոր անկեղծութեւն ամբողջ ար-
տադրութիւնը խորհրդաւոր է, կարծես
ուզում է ինչեցիւլ այցելու աղակցիցնե-
րին, որ միշտ անձուռ և անձնաւոր է։

Եղի իւր աղբիւն, ոչինչ չէ խնայել նրա
համար, համարիտ գաղափարների չաղից
չէրդուելով, կարծես ուզում է տեսն Պո-
ղոս առաքելի հետ զարարութեւն պատե-
րազմ պատերազմացայ, զինեղան կա-
տարեցի, զհաւատուն պահեցի, այսուհե-
տե կայ մնայ ինձ արդարութեան պատ-
կերն։

Այս մեծ ամբողջի տուաջ զայնաւորաւ
փառած է ահաղին ծառաստանը, որ
յատակաւոր է անցեալ դարու վեր-
ջում Գեթթէի խորհրդակցութեամբ։ Մա-
ռաստանը գեղեցկութեամբ պահել է ի,
բազմաթիւ և բազմատեսակ ծառերով
հարուստ, զողորմելի զառկիւր ու զա-
րուկը, որոնք պատկեր և իմաստ ծառու-
ղիներ մեծ հաճութիւն են զրոյնողին
Խորոյնի գետը՝ միջոցն է անցնում,
իսկ աղբիւն աղբիւրներն ամեն անկե-
ղծ, տերեւների թիւն և ստափիւնը,
քամու խալսն ու շիտը, թաղանթների
ծրւոյն ու ձկնոցը առ երկայն խալս-
դարում են խաղաղական ժամերը

Մասնաստանի մի բաժնում գտնում
Գեթթէի սարսաղաւոր փոքրիկ տնա-
կով հանդերձ, որտեղ նա 1776 թ.ից
սկսեալ անցնում էր զովապին ամանե-
րը։ Այստեղ է նաև մի նստարան, որի
վրայ Ելլելը յաճախ նստելով ամբողջ
է իւր հոգեւորութիւնը, կարծես բնու-
թեան հրաշալիաց մէջ մանկական ան-
հոգութեան օղնով ինչեցիւլ, որ
ծպտալով չէր զիւրում առ նա

Մասնաստանում շինուած է հոգով-
մական տուն՝ կոչուած Վար Օգոստո-
սի սիրած բնակարանը, որի սանդուխի
բաղրոտի վրայ քանդակուած է ներկո-
ւած կեանքախալի վրայ Գեթթէի բա-
նաստեղծութիւնը

Վարը, որ այստեղ մէջ բնակում
է, հաւերթաշարանք, իւրաքանչիւրին
տուէք սիրով, ինչ հանգստութեան մէջ
է անցնում և այլն։

Ահա այս վայրերն են, որոնք այնպ
կապուած են այդ մեծ բանաստեղծնե-
րի յիշատակի հետ։ Նոյն իսկ ժողովուր-
դի մէջ պատմում են գտնաղան զրոյց-
ներ, որոնք անկայանի պաղուցանում
են նրանց զուարթ կեանքը և չրջակա-
տղներին ուրախաւոր կենակցութիւնը։
Նոյն իսկ նրանց կենդանութեան միջո-
ցին գտնաղան կարող անձը գալիս էին
այցելութեան Ի զէմ, հետաքրքրել է մի
զրոյց, որ մինչև այժմ պատմում է այս-
տեղ ոմն լիֆանդայի բարձն ֆոն Գոր-
նի վրայ, որ այցելութիւնից յետոյ, կա-
մենալով իւր յուզաւորութեւն մի քանի տղ
յիշատակ ունենալ զիւրում է նախ Վի-
լանդին, որ դրում է մի տող «այս աչ-
խարհն է ողբատեղիք, ապա գալիս է
Ելլելը և աւելացնում է. «Բնակարան
և անխաններ են, իսկ ամբողջ տունը
լրացնում է Գեթթէի կցաղբիւր, շոտեցից
գութ մեծագոյնն է, սիրելի պարոն ֆոն
Գորնն, և այսպիսով յուզաւորութիւնը
ստանում է հետեւալ կերպարանքը.

«Այս աշխարհն է ողբատեղիք
Խեղճատակ և անխաններ են,
Որոնցից գութ մեծագոյնն է,
Սիրելի պարոն ֆոն Գորնն։
Որպէս և վերաբերի է եղել Գեթթէի
անսեղութեւն կցաղբիւրը, այսու ամն-
նայիւր բարձն ֆոն Գորնը բաւականա-
ցած հետեւում է սիրալիլ յիշատակնե-
րով

Ընդհանրապէս նկատելի է, որ յիշա-
տակաւորութիւնը շատ ի յարկի է գեղ-
մաների մէջ և այդ պարզ երևում է
մանաւոր գտնաղան մանր մանր յու-
յուզագրութիւններից, թէ՛ այստեղ Գեթ-
թէն մի բաժնի գաղեղութեւն իմել, թէ
այս սեղանի մօտ կամ նստարանի վրայ
Գեթթէն և Ելլելը նստել զուգեղ են
և այլն։ Որպէս և նորերում Բանդեր-
գում մի սեղան են գտել, որի վրայ
քանդակուած է զոթական տառերով մէկ
զէպը Գեթթէի այնտեղ սարսիլ գնացած
ժամանակից

Anno Domini MDCC LXVI
Ամ Տեսան 1771
Մեծ պարոն մեր Գեթթէ

(U.) 25-23